

Výživné po rozchodu rodičů

Zkušenosti
z praxe

Analýza dotazů z poradny

doc. Mgr. Radka Dudová, Ph.D.

Vydalo Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, z.s.
www.aperio.cz

Praha 2019

Úvod: Rodiny sólo rodičů

Rodiny sólo rodičů v ČR představují přibližně čtvrtinu rodin se závislými dětmi. Po dramatickém nárůstu v letech 1991–2001 nadále jejich podíl mírně roste. Podle SLDB tvořily rodiny s jedním rodičem v domácnosti v roce 2011 skoro 26 procent ze všech rodin se závislými dětmi¹, přičemž v roce 2001 to bylo 24 procent a v roce 1991 „jen“ 15 procent². V roce 2011 tak žilo 405 tisíc závislých dětí jen s jedním rodičem, což představovalo celkem 22,5 procent dětí³. V čele těchto rodin stojí převážně matky, i když podíl mužů samoživitelů se lehce navyšuje (podle Sčítání lidu, domů a bytů jich v roce 2011 bylo 16 %; Zpráva o rodině 2019: 38).

Podle Sčítání 2011 žilo v průměrné rodině sólo rodičů méně dětí než v jiných rodinách; nejčastější byla rodina v čele s rozvedenou matkou ve věku 35–44 let a s jedním dítětem. V posledních letech ale přibývá matek svobodných ve věku do 24 let⁴. Sólo matky mají v porovnání s matkami v rodinách se dvěma dospělými nižší stupeň vzdělání a jsou častěji nezaměstnané. Podíl jednorodičovských rodin je vysoký zejména na severozápadě Čech a na severní Moravě (ČSÚ 2013, data VŠPS⁵). To má vliv na jejich možné uplatnění na pracovním trhu a následně na ekonomickou situaci. Ve více než 40 tisících rodin s jedním rodičem a se závislými dětmi byla osoba v čele nezaměstnaná (11,7 % jednorodičovských rodin se závislými dětmi) (Sčítání 2011). Podrobnější analýzy ale ukázaly, že negativní vliv má i samotný fakt, že se jedná o sólo matku, bez ohledu na její vzdělání (Šťastná 2014). Sólo matky jsou častěji ekonomicky aktivní (zahrnuje i aktivně hledající práci), zároveň ale také častěji nezaměstnané než matky v rodinách se dvěma dospělými. Méně často jsou neaktivní a také méně často pracují na zkrácený úvazek.⁶

Životní úroveň rodin sólo rodičů je dlouhodobě nižší než u rodin se dvěma rodiči. V roce 2018 bylo 30,1 procent rodin s jedním rodičem a závislými dětmi ohroženo příjmovou chudobou, oproti 6,8 procentům rodin se dvěma dospělými a jedním dítětem, 5,8 procentům rodin se dvěma dětmi a 15,7 procentům rodin se třemi a více dětmi (ČSÚ 2019).⁷ Zatímco v nukleárních rodinách se dvěma rodiči činil v roce 2017 průměrný hrubý příjem 15 810 Kč měsíčně na osobu, v rodinách sólo rodičů byl 12 121 Kč

1 Viz ČSÚ 2011, Tab. 555 Hospodařící domácnosti rodinné podle počtu členů, podle typu hospodařící domácnosti a počtu závislých dětí.

2 Viz ČSÚ 2001, Rodiny se závislými dětmi – 2001

3 Analýza výběrového souboru VŠPS 2013 dospěla k mírně odlišným závěrům, viz [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/6b5c18ec-cf5e21d7c1256c4d0034d22b/7c4f2185474d7e42c1257b04003868c4/\\$FILE/czam020113analiza.pdf](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/6b5c18ec-cf5e21d7c1256c4d0034d22b/7c4f2185474d7e42c1257b04003868c4/$FILE/czam020113analiza.pdf)

4 viz také https://www.natur.cuni.cz/geografie/demografie-a-geodemografie/ceska-demograficka-spolecnost/konference/xxxix.-konference-ceske-demograficke-spolecnosti/prezentace-ve-formatu-pdf/anna-stastna-2013-neuplne-rodiny-2013-zena-jako-zamestnankyne-nebo-pecovatelka-moznosti-rodin-a-pristupy-rodinnych-politik/view_stastna.pdf

5 [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/6b5c18ecf5e21d7c1256c4d0034d22b/7c4f2185474d7e42c1257b04003868c4/\\$FILE/czam020113analiza.pdf](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/6b5c18ecf5e21d7c1256c4d0034d22b/7c4f2185474d7e42c1257b04003868c4/$FILE/czam020113analiza.pdf)

6 ČSÚ, Výběrové šetření pracovních sil 2012. [http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/6b5c18ecf5e21d7c1256c4d0034d22b/7c4f2185474d7e42c1257b04003868c4/\\$FILE/czam020113analiza.pdf](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/6b5c18ecf5e21d7c1256c4d0034d22b/7c4f2185474d7e42c1257b04003868c4/$FILE/czam020113analiza.pdf)

7 V posledních letech se tak situace sólo rodičů relativně zlepšila: v roce 2008 bylo chudobou ohroženo celých 40 procent jejich rodin, oproti cca 7 % dvourodičovských rodin se dvěma dětmi a 19 % se třemi a více dětmi. Na poklesu v letech 2012–2013 se podílel dodatečný vliv ekonomické krize, kdy došlo k celkovému zpomalení růstu mezd a příjmu domácností a domácnosti sólo rodičů tak byli v menším odstupu vůči ostatním domácnostem (Sirovátka a kol. 2015), ale také zvýšení slevy na dani za vyživované dítě a zvýšení částek životního minima. Vliv mělo i zvýšení ekonomické aktivity samoživitelek (79 % v roce 2013, oproti 66 % v době konjunktury v letech 2005–2006) viz ČSÚ 2015: Samoživitelky: Jak žijí a za co utrácí u nás a v Evropě?

měsíčně.⁸ Sociální příjmy představovaly u sólo rodičů 14,1 procent jejich celkových příjmů a „ostatní příjmy“, zahrnující výživné, představovaly 15,2 procent. Zbytek (70,8 procent) byly pracovní příjmy. V sociálním systému od roku 2011 nejsou žádné dávky cílené výlučně na samoživitele.

Výživné na děti od rodiče, který s dětmi nežije a pečuje o ně v menší míře, je v ČR v průměru velmi nízké, navíc jen obtížně vymahatelné. Většina přímých i nepřímých nákladů spojených s péčí o děti tak leží na rodičích, kteří mají děti svěřené do výchovy, což jsou zpravidla matky. Podle analýzy dat SILC (viz Höhne a kol. 2016) dostává výživné 61 % sólo rodičů, podobné podíly vykazují i další výzkumy (Kuchařová a kol. 2016; RSF 2016). Podle SILC 2012 dostávaly výživné tři čtvrtiny rozvedených sólo rodičů (většinou žen) a jen polovina svobodných sólo rodičů. Průměrné a mediánové hodnoty se podle těchto dat pohybují mezi 2500 a 3000 Kč v rodině s 1 dítětem do 15 let věku, u dvoudětných rodin je to 3600 až 4400 Kč. Čím více je dětí v rodině, tím větší podíl na celkových příjmech rodiny výživné představuje. U rodin se třemi dětmi je to již čtvrtina všech příjmů (Höhne a kol. 2016).

Výše výživného by měla představovat skutečný podíl na nákladech spojených s dětmi a zároveň odrážet i to, nakolik se každý z rodičů věnuje péči o děti a o domácnost.⁹ Neexistuje ale jasná definice toho, kolik by výživné na dítě mělo být. Jeho výše může být výsledkem dohody mezi otcem a matkou; pokud se nedohodnou, o výši výživného na děti rozhoduje soud. Ten posuzuje příjmy a sociální podmínky obou rodičů a stanovuje individuální výši výživného. V roce 2010 zavedlo Ministerstvo spravedlnosti orientační tabulky, podle kterých má výživné na jedno dítě činit min. 11 % (u dětí do 5 let) až max. 25 % (u dětí starších 18 let) čistého příjmu povinného rodiče, soudkyně a soudcové k nim ale nemusí přihlížet. Podle zkušeností organizace Aperio v soudní praxi nepanuje jednotná ohledně toho, jak má vypadat požadovaný soubor informací o majetkových poměrech povinného při určování výživného. Různě se posuzují např. hodnoty, které povinný získává vedle své mzdy/platu od zaměstnavatele (jako např. benefity či cestovní náhrady), nebo majetek povinného. Nestejný postup je i u určení výživného u OSVČ. Na druhou stranu Aperio konstatuje, že po zavedení nezávazných tabulek v roce 2010 došlo ke zvýšení určovaného výživného a k většímu sjednocení určovaného výživného (rozpětí se zmenšilo).

Průměrná výše vypláceného výživného se podle (Höhne a kol. 2016) pohybuje mezi 3 a 5 tisíci Kč měsíčně, bez ohledu na počet vyživovaných dětí. Podle odhadů Exekutorské komory z roku 2014 vyměřené výživné neplatí až 140 000 lidí a navíc asi třetina těch, kteří jej platí, tak činí nepravidelně. Výživné je možné vymáhat prostřednictvím exekuce. Problematická je ale situace, kdy povinný rodič nemá žádný majetek a dluží za delší období. Výživné na dítě lze po neplatícím partnerovi vymáhat nejen cestou soudního výkonu rozhodnutí, ale i prostřednictvím soudního exekutora. To má tu výhodu, že věřitel nemusí sám označovat majetek dlužníka, který by bylo možné postihnout (jako je tomu při soudním výkonu rozhodnutí), exekutor ho zjistí sám. Nevýhodou jsou ale vysoké odměny exekutorům. Náklady exekuce (odměna exekutora, náhrada hotových výdajů, náhrada za ztrátu času při provádění exekuce a další) a náklady oprávněného sice hradí povinný (tedy dlužník); v případě zastavení exekuce pro nemajetnost povinného ale může být uložena povinnost uhradit výdaje exekuce oprávněnému, tedy tomu, kdo o exekuci požádal.

8 <https://www.czso.cz/documents/10180/91839453/1600211912a.pdf/42a7d96f-a960-4bce-87b6-48995a892b55?version=1.0>

9 § 913 odst. 2 Občanského zákoníku: „Dále je třeba přihlídnout k tomu, že povinný o oprávněného osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlídně se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost.“

Pokud druhý rodič dítěte nezaplatil alimenty čtyři měsíce po sobě, je možné na něj podat trestní oznámení pro zanedbání povinné výživy. V tomto případě dotyčnému hrozí nepodmíněný trest (vězení). Pokud dlužník projevívá tzv. účinnou lítost a uhradí alespoň část dlužné částky, policie trestní stíhání zastaví. Tento způsob vymáhání peněz je ale poměrně zdoluhavý a nepříliš účinný. Ve vězení většinou dlužník nepracuje a dluh na výživném mu jen narůstá a po výkonu trestu odnětí svobody je velmi těžko zaměstnatelný a má sklony k recidivě. To uvádí i analýza Ministerstva spravedlnosti k aktuálním otázkám výživného z roku 2015¹⁰. Od roku 2013 je také možné za neplacení výživného na nezletilé dítě odebrat dlužníkovi řidičské oprávnění; výjimku mají ti, kdo potřebují automobil pro výkon svého povolání. Tento „trest“ se podle Exekutorské komory jeví jako poměrně efektivní.¹¹ Přesto je neplacení povinného výživného jedním z nejvíce rozšířených trestných činů: 13,5 % z osob odsouzených za trestné činy v roce 2014 bylo odsouzeno za zanedbání povinné výživy.¹²

Neplacení výživného může vést k zadlužení sólo rodiče. Podle organizace Charita ČR roste počet tímto způsobem postižených rodičů samoživitelů s nezaopatřenými dětmi.¹³ Analýza ohniskových skupinových diskusí se sólo matkami, kterým jejich bývalí partneři neplatí výživné (viz Hašková, Dudová, Křížková 2015) ukázala, že sólo matky nemusí mít dostatečný ekonomický ani sociální kapitál pro účinné vymáhání výživného. Navíc jim chybí čas, jelikož pečují o malé dítě či děti, a strategie, které jim umožňují snížit náklady domácnosti a získat prostředky na obživu, jsou velmi časově náročné. Ekonomická nejistota a nedostatek času mají negativní dopady na děti, které v těchto podmínkách vyrůstají.

10 https://www.justice.cz/documents/12681/724488/Anal%C3%BDza_V%C3%BD%C5%BEivn%C3%A9ho.pdf/93c70207-570a-4e7c-886a-0f7d208cc6fb

11 <http://ekcr.cz/aktuality-pro-media>

12 <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=statistiky#katalog=31008>

13 Caritas Cares. Česká republika 2015. www.charita.cz/res/data/019/002222.pdf?seek=1454316679

Analýza dotazů

V následující zprávě jsou shrnuty výsledky kvalitativní analýzy obsahu dotazů směřovaných na on-line poradnu organizace Aperio v letech 2017 a 2018. Analýza umožnila identifikovat několik problémových oblastí či „úzkých míst“ současného systému určování, placení a vymáhání výživného na nezaopatřené děti (či matku). V těchto oblastech se objevuje řada nejasností, kvůli kterým se lidé obrazejí právě na internetovou poradnu, aby získali více informací, zjistili něco o své situaci, nárocích z ní vyplývajících a možnostech jednání, úředních postupech či dalších institucích, na které se mohou obrátit.

V analýze jsme se zaměřili zejména na identifikaci těchto úzkých míst a nejčastějších postupů či praktik, které otcové a matky (či jejich zástupci) volí, když se nacházejí v obtížné situaci, ve které si neví rady. Analýza měla hlavně explorativní a popisný charakter, s cílem odpovědět na otázku, jaká jsou úzká místa instituce výživného, a navrhnout další postup sběru dat. Identifikace těchto problematických oblastí umožní následně navrhnout změny v těchto oblastech či efektivní mechanismy podpory, díky kterým klienti a klientky poradny budou na tyto situace lépe připraveni.

Analyzovány byly dotazy za celé roky 2017 a 2018 týkající se výživného, vyexportované ze systému on-line poradny Aperia. Dotazy byly nejprve analyzovány kvantitativně pro získání základního přehledu, odkud klienti a klientky Aperia pocházejí a s jakými tématy či otázkami se na Aperio obracují. Následně proběhla kvalitativní analýza obsahu dotazů s cílem identifikovat opakující se vzorce problémových situací a jednání, které klienti a klientky volí. Za tímto účelem byly dotazy nejprve okódovány s využitím softwaru pro analýzu kvalitativních dat Atlas.ti. Následně byly kódy srovnávány a kategorizovány a byly hledány jejich vzájemné průniky. V první části zprávy jsou představeny základní popisné informace o klientech poradny (tak, jak se sami prezentují ve svých dotazech) a tématech dotazů, včetně kvantitativní analýzy průniků jednotlivých kódů. V následující části je podrobně představeno sedm problematických bodů či „úzkých míst“, které klientům činí nejčastěji potíže a pro které hledají v poradně řešení.

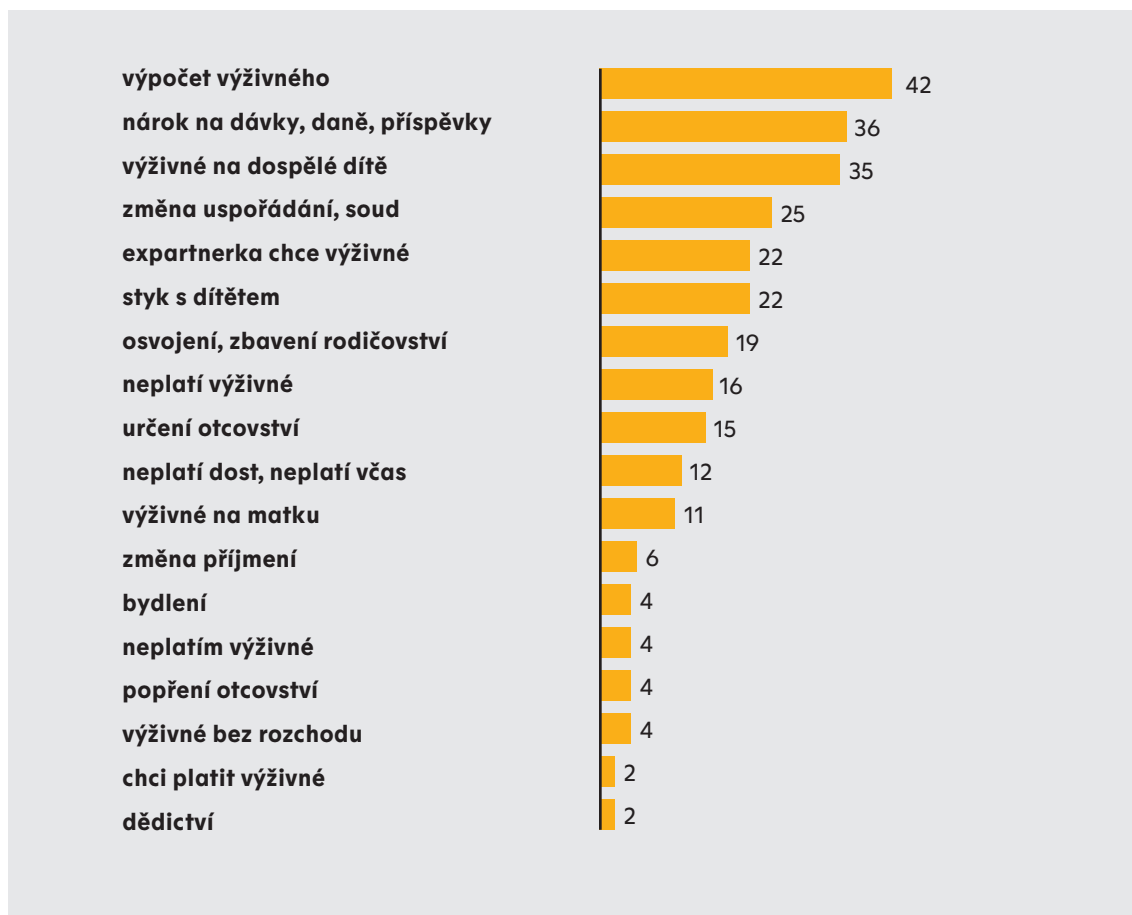
Hlavní obsah dotazů a klienti /klientky on-line poradny

Analýze bylo celkem podrobena 256 dotazů, 106 za rok 2017 a 150 za rok 2018. Počet dotazů se tedy mezi těmito lety zvýšil skoro o třetinu. Nejvíce jich bylo z Prahy a ze Středočeského kraje. Následoval kraj Moravskoslezský a poté kraje Ústecký, Olomoucký a Jihomoravský (viz graf 2).

U všech dotazů jsme identifikovali hlavní téma dotazu, výjimečně bylo témat v jednom dotazu několik (viz graf 1). V některých případech se dotazy opakovaly a byly do analýzy zařazeny jen jednou.

Graf 1:

Četnost výskytu témat (N=279)

Nejčastěji (42 případů) si klienti a klientky poradny přáli zjistit, na základě čeho a jak vysoké má být stanovené výživné na děti, případně na neprovdanou matku. Jednalo se buďto o rodiče, kteří měli děti v péči (častěji matky, v několika případech i otce) a potřebovali zjistit, jak vysoké výživné si mohou u soudu či v rámci dohody s bývalým partnerem /partnerkou žádat, případně zda mohou žádat o zvýšení výživného a jaké faktory mají vliv na výsledek. Zároveň se jednalo i o povinné rodiče, kteří chtěli zjistit, zda by při změně svých podmínek nemohli mít nárok na snížení výživného.

Podobně častým tématem byly dotazy na nárok na dávky sociální podpory či dávky v hmotné nouzi, případně na daňová zvýhodnění. Rodiče vnímají téma výživného a téma dávek jako propojené, a od poradny očekávají, že se jim dostane rady ohledně toho, na co mohou mít nárok a jaké jsou správné úřední postupy. Mnohdy se přitom jednalo o velmi složité případy s častou změnou podmínek či s mezinárodním rozměrem.

Poměrně překvapivě byly s podobnou četností zastoupeny dotazy na výživné v případě dospělých nezaopatřených dětí. Tazatelé byli zpravidla samy tyto děti, které zjišťovaly, na co mají s dosažením plnoletosti nárok, případně se ptali jejich rodiče, kteří nevěděli, jak uspořádat novou situaci a finanční vztahy s plnoletým dítětem. Dále byla skupina dotazů zaměřená na fungování soudů – jednalo se o rodiče, kteří se chystali rozvádět či byli v průběhu procesu rozvodu a uspořádání péče, a jelikož to byla zpravidla první příležitost, kdy se ve svém životě s institucí soudu setkávali, nebyly jim jasné úřední postupy a nevěděli, kam se obrátit či co mají čekat. Podobně četná (22) byla skupina dotazů, ve kterých se na poradnu obracely nové partnerky (vzácně partner) povinného rodiče a zjišťovaly, co dělat, když bývalá partnerka (partner) požaduje výživné, z čeho se počítá jeho výše a zda nelze výživné snížit při založení nové rodiny. Stejný počet dotazů (22) směřoval na otázky kontaktu mezi druhým rodičem (tím, kdo nemá děti svěřené do péče) a dětmi. Poměrně velkou skupinu (celkem 44, tedy 15 %) tvořily dotazy zjišťující, za jakých podmínek lze zrušit či omezit rodičovská práva (osvojení či zbavení rodičovství, určení či zrušení otcovství, změna příjmení). Dotazy zaměřené na řešení situace, kdy výživné není placeno vůbec či není placeno v plné výši, tvořily jen 10 % dotazů (celkem 30).

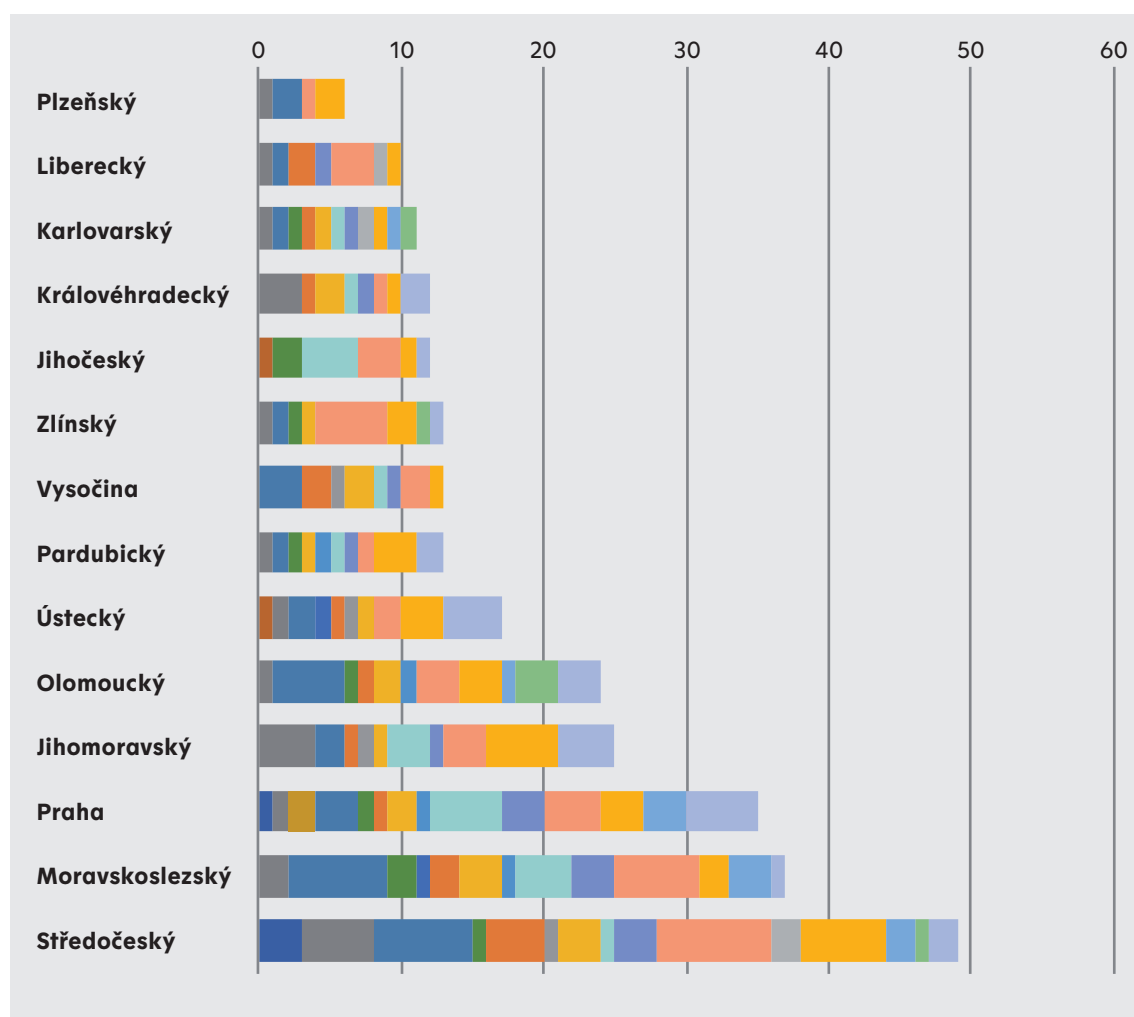
Autory dotazů byli nejčastěji rodiče – rodič, který má dítě svěřené do péče a má nárok na výživné (označovaný dále jako „první rodič“) nebo rodič, který je povinný platit výživné a s dětmi má určený kontakt („druhý rodič“). Další skupina autorů byli noví partneři či častěji partnerky povinného rodiče. V několika případech byl dotaz položen pravděpodobně právním zástupcem rodiče, který se necítil dostatečně kompetentní a hledal právní radu. V 10 případech (z celkových 256) byla v analyzovaných dotazech povinná platit výživné matka dítěte (k rukám otce či dospělého dítěte), ve většině případů ale byl povinný otec.

Následující graf č. 2 ilustruje rozložení témat podle krajů. V kraji Středočeském, Moravskoslezském a Olomouckém byla vyšší frekvence dotazů na nárok na sociální dávky a daňová zvýhodnění. V Praze převažovaly dotazy na problémy spojené se stykem s dítětem, na náležitosti změny uspořádání péče a na výpočet výživného. Dotazy, jejichž hlavní náplní bylo bydlení, se objevily častěji v Praze a Středočeském kraji.

Analýza protínání jednotlivých kódů umožnila kvantitativní metodou odhalit možné problematické body, neboť upozornila na situace, kde se různá témata vyskytovala společně. Za zmínku stojí 10 kódových spojení u tématu Nárok na dávky, daně a podtématu Bydlení (to je dáno tím, že bydliště /trvalý pobyt podmiňuje nárok na dávky, a také tím, že dávky, konkrétně příspěvek na bydlení, je hlavní možností financovat bydlení po rozchodu), a spojení témat Nárok na dávky, daně a Výpočet výživného s tématem Střídavá péče (situace střídavé péče je stále ještě nová a pravidla nejsou klientům jasná).

Graf 2:

Rozložení témat podle krajů

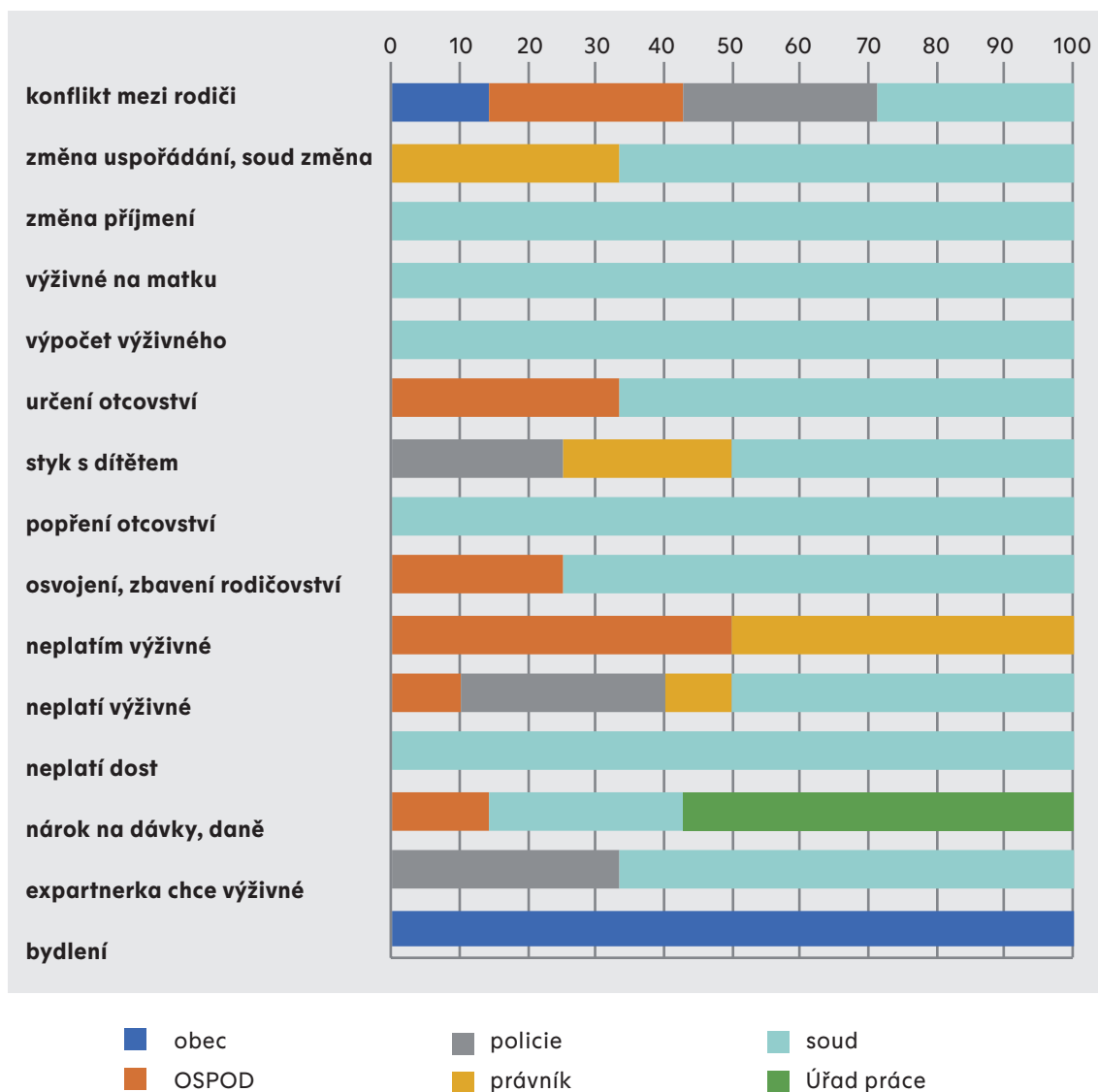

- bydlení
- dědictví
- expartnerka chce výživné
- chci platit výživné
- nárok na dávky, daně, příspěvky
- neplatí dost
- neplatí včas
- neplatí výživné
- neplatím výživné
- osvojení, zbavení rodičovství
- popření otcovství
- styk s dítětem
- určení otcovství
- výpočet výživného
- výživné bez rozchodu
- výživné na dospělé dítě
- výživné na matku
- změna příjmení
- změna uspořádání, soud

Graf 3:

Protínání témat dotazů a hlavních institucionálních aktérů

Společný výskyt kódů (témata a aktéři)

Graf č. 3 ukazuje, jaké instituce vstupují podle dotazů klientek a klientů do řešení problému u jednotlivých témat. To znamená, jaké instituce či aktéry tázající zmiňovali ve svých dotazech – tedy se na ně obraceli či plánovali obrátit při řešení svého problému. Nejčastěji se jednoznačně vyskytuje soud, dále Oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a policie, případně Úřad práce. V grafu je zahrnut i výskyt konfliktu mezi rodiči v případě jednotlivých témat dotazů. Ten často provází neplacení a výpočet výživného, styk s dětmi, ale také bydlení.

Úzká místa v procesu rozchodu a uspořádání porozchodových vztahů ohledně placení výživného

1. Neformální dohoda mezi bývalými partnery a její nerespektování

Prvním úzkým místem porozvodového uspořádání, které se objevilo v řadě dotazů směřovaných na poradnu, byla nevymahatelnost a „krátké trvání“ neformální dohody mezi rodiči. V průběhu rozchodu se dohodli na určitém uspořádání péče o děti, výživného či dělení majetku, to ale jednomu nebo druhému v průběhu času přestalo vyhovovat, případně nebyla dohoda již od samého počátku jedním či oběma rodiči dodržována. V poradně pak zjišťují, jaké mají možnosti vymáhání či formalizace dohody. Dohoda mezi rodiči může mít různé podoby – od naprosto neformální domluvy přes dohodu uzavřenou před notářem po dohodu potvrzenou soudně. Na základě některých dotazů se neformální dohoda jeví od začátku jako velmi křehký institut:

Měli jsme o výživném uzavřenou mimosoudní dohodu, ale tu vlastně vždy porušoval a pak přestal platit a brát si dceru úplně. (2018-02-06)

Ze začátku si občas syna vzal, teď už vůbec a neplatí mi ani výživné, které jsme měli ale dohodou ústní, ne přes soud. (2017-07-04)

Někdy se rodiče v dobré víře dohodli na nějakém uspořádání a výši výživného v první fázi po rozchodu, ale pak se změnila podmínky a dohoda přestala být jedním rodičem dodržována. Druhý rodič zpravidla nevěděl, jakým způsobem může situaci řešit. Řešení není formalizováno a nejsou tedy ani jasné postupy, co dělat, když není víceméně neformální dohoda respektována. Řešením, které nejčastěji volili, bylo obrácení se na soud se žádostí stanovit výživné soudně.

(...) bez problémů platil i výši výživného (měli jsme spolu dohodu). Teď si našel přítelkyni a začal mi dělat problémy, kdy mi na syna úmyslně nepřispívá na jeho potřeby, s tím, že pokud to nemáme soudně, nic mi dávat nemusí, že o výši alimentů rozhodne soud. (2017-07-16)

To, že dohoda není formalizovaná a nevstupují do ní žádní institucionální aktéři, s sebou nese i další rizika. Pokud není nijak formálně stvrzená, je vystavena arbitrárnímu přehodnocení ze strany jednoho z rodičů či špatnému výkladu: rodič se může rozhodnout ji jednostranně změnit či ignorovat, případně ji začne interpretovat jinak.

Výživné mi platí můj otec 3600 Kč, tuto částku jsme si domluvili. Od soudu mám 1800 Kč, což mi platil na střední škole, pak jsem ho dopisem vyzvala, aby mi platil tuto částku, posíláním přijal. Jenže teď mi začal říkat, že mi peníze posílat nebude, že jsem hloupá a měla jsem školu dodělat v termínu. (2018-04-12)

Pokud do procesu utváření dohody nevstupuje nikdo zvenčí, rodiče mohou mít špatné informace a představy o svých nárocích a povinnostech a akceptovat dohodu, která může být pro ně a pro jejich dítě nevýhodná:

...nyní řešíme výživné, na kterém se nemůžeme dohodnout. Resp. původně jsme se dohodli bez problémů na částce 3500 Kč, avšak já měla za to, že to je na dceru, a přítel v té době už věděl, že podle zákona by do jejich dvou let měl přispívat i mně a tedy to měl za částku na nás obě. S tím ale nesouhlasím. (2018-03-04)

V poradně pak hledají informace, na jaké podmínky dohody mají ve své situaci přistoupit, např. jak vysoké výživné mohou žádat. Poradna tak nahrazovala funkci soudu a kolizního opatrovníka v situaci, kdy neexistují jasná pravidla určování výše výživného.

Chtěla bych se s ním domluvit na vyživovací povinnosti na mě i na dítě mimosoudně a chci se zeptat, kolik po něm mohu žádat, existuje nějaká orientační tabulka výživného na matku? Na dítě jsem našla, že je to cca 9–13 %, ale u OSVČ se rozhoduje jinak. (2018-05-23)

(Otec) nechce příliš řešit věci soudně a raději se chce dohodnout na výživném, s čímž bych neměla problém, ale nevím, kolik bych měla po něm chtít a nevím, zda pro mě není lepší cesta jít přes soud, který částku na mě jakožto neprovdanou matku a na dítě určí. (2017-06-23)

Neexistence jasných pravidel pro stanovení výše výživného pak může představovat problém i z dalšího hlediska: pro matku může být za určitých podmínek výhodné mít stanovené výživné od otce velmi nízké, aby měla nárok na dávky sociální podpory (jelikož výživné se započítává do jejích příjmů). (Neformální) dohoda je pak prostředkem, jak se vyhnout soudnímu stanovení výživného, které by bralo v úvahu zjištěné příjmy otce a zájem dítěte, a výživné by bylo určené vyšší. Pro oba partnery to pak může být výhodnější: otec nemusí platit vysoké výživné (které by na základě svého příjmu platit měl), a matka se nemusí obávat neochoty otce platit a potřebné prostředky získá formou sociálních dávek.

Na úřadu práce mi bylo řečeno, že pro požádání o dávky musím po uvedení otce do rodného listu dodat i nějakou dohodu o výživném poskytovaném otcem, podepsanou soudem, a doložit jeho příjem. Mohla bych se prosím zeptat, má soud povinnost schválit dohodu tak, jak si ji stanovíme? Musí být v dohodě přesná částka, nebo může být volnější? Co se stane, když nebudeme schopni doložit otcův příjem? (2018-06-29)

Problém představuje to, že v případě mimosoudní /neformální dohody nemusí mít oba bývalí partneři stejně silnou vyjednávací či mocenskou pozici, nejsou pravděpodobně stejně argumentačně zdatní, stresu odolní, jeden z nich může mít tendenci vyhýbat se konfliktu a přistoupit na méně výhodné řešení (které může být velmi nevýhodné pro děti). Dohoda může být uzavřena pod nátlakem, může být přítomno i psychické i fyzické násilí či výhrůžky.

Na nátlak bývalého manžela jsem přistoupila na dohodu (uzavřenou na OSPODu) o střídavé péči. Problém je v tom, že situace je stále velmi napjatá. Bývalý manžel mne neustále uráží a těžko je s ním možné domluvit okolnosti předávání dětí, řešení společných výdajů (které hradíme společně na půl, s tím, že výživné si neplatíme). Veškeré náklady na školu, školku hradím ze svého účtu, kupuji ošacení, obuv atd. Velmi těžko polovinu peněz získávám zpět. (2018-07-30)

Na jednu stranu to vnímám tak, že děti mají mít nárok na stejnou životní úroveň – jako jejich otec, na druhou mám velký strach. Z celého toho martyria, z jeho zloby, (...), prostě mě umí dostat do stavu a situace, jaké potřebuje on. (2017-10-10)

Problematická je i vymahatelnost dohody, pokud nejsou definovány sankce za neplnění. Rodiče nevěděli, jak postupovat, když dohoda není plněna. Obraceli na poradnu s žádostí o informace, jak dohodu formulovat a stvrdit, aby byla formálně platná a vymahatelná.

S (dohodou) samozřejmě souhlasím, nicméně prosím o sdělení nejvhodnějšího postupu, aby se případně výživné dalo vymáhat (Je to poté možné, i když už dítě bude mít dovršené 2 roky?) a aby tedy dohoda měla tu nejvyšší možnou hodnotu. (2018-05-21)

Na poradnu se dále obraceli s dotazy, jak postupovat, když dohoda není plněna, nebo chtěli získat přesnější informace ohledně toho, jaký může být obsah dohody. Mohli zde dostat informace, které posílily jejich pozici ve vyjednávání. I když schopnost dohodnout se může zabránit eskalaci konfliktu v případě soudního jednání a je pozitivní a žádoucí, dohoda, zejména pokud není formalizována, má tato rizika, která je třeba brát v úvahu.

2. Dluhy, exekuce a faktická neschopnost platit výživné

V dotazech se odrážela obrovská zadluženost domácností v ČR. Určování, placení a vymáhání výživného je problematické v situacích, kdy povinný rodič nemá dostatečné nebo vůbec žádné příjmy. Výživné je určeno příliš nízké a rodič, který má děti ve výchově, musí vyjít jen se svými (zpravidla také nízkými) příjmy. Kvůli tomu se může dostat do dluhů, pokud si musí půjčovat i na základní potřeby.

(...) bývalý přítel řádně neplatí, jednou pošle, pak měsíc nepošle, pak zase pošle a má tam dluh jen jeden měsíc. Psala jsem mu, že si jdu nechat zvýšit výživné a on mi napsal, že je bez práce a že mi bude posílat 100kc měsíčně jelikož je bez práce a bydlí snad v karavanu. Má to smysl nechávat zvýšit výživné? (2018-09-26)

Pokud povinný rodič není schopen kvůli nízkým příjmům výživné platit, narůstá jeho dluh na výživném. Relativně rozšířeným postupem, pokud výživné není placeno, je uvalení exekuce formou srážek ze mzdy, to ale funguje v podstatě jen tehdy, kdy povinný rodič má příjmy z legálního zaměstnání.

Momentálně mi přišel dopis z exekučního, že výživné strhávat nemohou, že není opět zaměstnán, ani veden na úřadu práce. Dluží na výživném 31000 Kč. Moje otázka zní, zda mohu podat na soud návrh na zvýšení výživného z důvodu přibývajícího věku dítěte (bude mu v srpnu 15 let) i když je otec momentálně bez práce? (2018-05-03)

U soudu jsem dostal vyživovací povinnost platit každý měsíc výživné na jedno dítě 3500 Kč měsíčně. Přesto můj plat činí měsíčně cca 11000 Kč. Dále mám exekuci, kterou měsíčně splácím 2000 Kč, přispívám rodičům na bydlení a stravu 3000 Kč měsíčně. Teď zpětně mi soud nařídil od propuštění, do dnes, uhradit 35000 Kč dlužnou částku

za předchozí měsíce (...). Nevím, jak to mám udělat, když mám problém sehnat lépe placenou práci a to z důvodu záznamu v rejstříku trestů. (2017-01-12)

Povinnost platit výživné, kterou ale není z různých důvodů schopen splnit, se pak podílí na jeho prohlubujícím se zadlužení. Pokud je výživné zajištěno exekucí z platu, příjem povinného rodiče nemusí stačit na pokrytí základních potřeb, což vede k dalšímu zadlužování.

Protože mám exekuci na plat a můj plat není tak velký, abych mu mohla platit 3000 Kč (...). Ted mi přišla výplata 8800 Kč, jsem v koncích, byť i se službami platím 9500 Kč, kde je jídlo a základní potřeby a cestování do práce. Jak můžu proti tomu zasáhnout? Jak by měl vypadat návrh na snížení výživného? (2018-01-20)

Na druhé straně neplacení výživného může vyústit k zadlužení oprávněného rodiče, který musí nějak zajistit potřeby dítěte, a pokud výživné nedostává, musí si půjčovat. Podle analyzovaných dotazů tím bylo ohroženo zejména bydlení rodiny: důsledkem neplacení výživného byla neschopnost platit nájem a následně ztráta bydlení rodiče s dětmi.

Jednou ale ex platí, jednou ne. Absolutně nezvládám platit poplatky. Včera mi majitel oznámil, že se mám připravit na výpověď z nájmu, jednou jsem zaplatila jednou ne. Opravdu jsem na to neměla. (2018-01-16)

Manžel výživné dle rozsudku neplatí a já s dětmi jsme se proto dostali do situace, že nejsem schopna nadále financovat život v Praze. (...) Manžel dle rozsudku dluží dětem již téměř 300 tis. Kč a já dál současné bydlení opravdu nemám z čeho financovat. (2018-03-15)

Jedná se o obtížně řešitelný problém: výživné je třeba stanovit v takové výši, aby to nebylo likvidační pro povinného rodiče, ale zároveň aby to nenechávalo nepoměrně větší díl odpovědnosti na rodiči, který má dítě v péči. Povinný rodič v dluhové pasti již není nijak motivován zvýšit své příjmy, případně raději pracuje nelegálně. Ten, který má děti v péči, nese neúměrný díl odpovědnosti za péči i ekonomické zajištění rodiny. Na poradnu se rodiče obraceli s otázkou, co v těchto případech mohou dělat, zda má smysl žádat zvýšení výživného, když je zřejmé, že druhý rodič je platit nemůže a nebude; případně co mají dělat, když mají povinnost platit více, než platit mohou – jakým způsobem mohou docílit snížení výživného. Nejvíce dotazů v případě neschopnosti druhého rodiče platit výživné v dostatečné výši se ale týkalo nároku na sociální dávky, na které má rodič s dětmi v péči v této situaci nárok; rodiče s dětmi tedy doufali v pomoc záchranné sítě sociálního státu.

3. Stanovení výše výživného a určování majetkových poměrů rodiče

Dalším úzkým místem, ve kterém si rodiče nevěděli rady a obraceli se na poradnu, bylo konkrétní stanovení výše výživného. Ta by teoreticky měla vycházet z potřeb dítěte a z možností povinného rodiče – tedy z jeho příjmů a obecněji majetkových poměrů. Významná část dotazů se týkala doporučené výše výživného – pečující rodiče chtěli odhad, kolik mohou reálně dostat a tudíž kolik by měli žádat. Vyskytovaly se dotazy na „nestandardní“ situace: kolik má činit výživné v případě střídavé péče či při změně z výhradní péče na střídavou a naopak, jak do výše výživného započítávat nad-

standardní výdaje (spoření nebo placení nákladné volnočasové aktivity), jak výživné počítat v situaci, kdy jeden z rodičů žije v zahraničí, jak postupovat při stanovování výživného, když druhý rodič nemá práci nebo je nezvěstný. Dále se dotazy týkaly situací rekonstituovaných rodin – zda a jak se mění výše výživného, pokud se jednomu z rodičů narodí další dítě v jiném partnerství, zda se příjmy nového partnera započítávají při stanovení výživného.

Zajímalo by mě, jak dalece se při určení výše výživného povinnému otci, bere v potaz příjem manžela matky, které bylo dítě svěřeno do výhradní péče. Má příjem manžela matky, která žádá o zvýšení výživného, nějaký zásadní význam pro soud, při určení výše výživného pro dítě? (2017-01-23)

Při získání představy o tom, jak vysoké by mělo být výživné v jejich případě, se rodiče mohou řídit oficiálními tabulkami, které určují, jaké procento příjmu povinného rodiče může výživné tvořit. Ty ale nepokryjí různé netypické případy – více dětí v různých rodinách, pobyt v zahraničí a zejména absence informací o skutečných příjmech povinného rodiče. Soudy nebyly vždy ochotné či schopné tyto případy uspokojivě samy od sebe řešit, a právní služby byly pro rodiče mnohdy finančně nedostupné.

Na poradnu se obraceli matky a otcové, kteří nevěděli, jaké mají možnosti při určování majetkových poměrů druhého rodiče dítěte či dětí: příjmy byly nejasné zejména u osob samostatně výdělečně činných, ale i v případech, kdy povinný rodič pracoval v rámci šedé ekonomiky, část příjmu „dostával na ruku“, nebo nepracoval a žil z úspor.

Vím, že otec bere okolo 22000 měsíčně, jenže zaměstnavatel mu přiznal jen půlku a zbytek má na ruku, což mají ostatně všichni zaměstnanci tam. Aby ušetřil zaměstnavatel na daních. (2018-03-02)

(Otec) má naspořené peníze z bývalého podnikání, nepracuje, nebere dávky a pojistné si hradí sám z těchto peněz. Je možné, aby soud zjistil v bance, kolik peněz se na jeho účtech nachází a podle toho stanovil vyšší výživné? (2017-09-28)

Takovéto chování nemusí nutně souviset pouze s vyživovací povinností – může být důsledkem snahy platit co nejnižší odvody a daně jako OSVČ, nebo co nejnižší odvody za zaměstnance ze strany zaměstnavatele. Může být ale také účelové pro dosažení stanovení co nejnižšího výživného a může fungovat i jako výhrůžka v porozvodových sporech:

(...) vyhrožuje, že platit prostě nebude, nebo že se nechá zaměstnat, napsat si minimální mzdu a další peníze bude brát bokem. Jsou nějaké možnosti jak se bránit? (2018-07-21)

Soudy standardně vyměřují výživné na základě příjmů povinného rodiče, mohou ale přihlídnout i k jeho majetkové situaci a mohou aktivně zjišťovat, jaké jsou jeho příjmy a životní úroveň; dotazy na poradnu ale naznačovaly, že to soudy nejsou vždy ochotné dělat:

Otec pracující 4 roky jako OSVČ předložil opět pouze daňové přiznání a soud vycházel z výpovědi otce, kdy otec uvedl opět „smyšlené“ orientační příjmy. Toto soudu stačilo a více již nezkoumal skutečné příjmy otce. Přičemž otec uvedl měsíční výdaje vyšší, které neodpovídají jeho zmíněnému výdělku. (2018-12-03)

Rodiče s dětmi ve výchově si nebyli jisti, zda a do jaké míry se tím soud bude skutečně zabývat, zda to mohou po soudu chtít a jak mají postupovat, případně zda mohou nějak sami situaci usnadnit.

Ale můj hlavní dotaz je na to, zda mohu požádat soud o zjištění příjmů bývalé ženy a podle nich přihlédnout k tomu, zda je možné, aby platila více, nebo ne. Jaké je, prosím, Vaše doporučení. Jak bych měl jednat, když chci přeci jen prověřit skutečnost příjmů bývalé manželky? (2018-07-17)

Po poradně pak mnohdy chtěli radu v netypických situacích, například když druhý rodič žil v jiném státě. Z některých dotazů bylo zřejmé, že tázající jsou osoby zastupující rozvádějící se rodiče u soudu (advokáti?), kteří nemají s určitými situacemi zkušenosti a chtějí zjistit, jak mohou postupovat. Předpokládali, že právníčky /právníci pracující v Aferiu budou mít přesné a relevantní informace či více zkušeností.

4. Omezení či ztráta kontaktů rodiče s dítětem

Z dotazů na poradnu je zřejmé, že chápání povinnosti platit výživné u aktérů bylo chápáno jako součást komplexu praktik „dělání rodičovství“ (doing parenting). Ochota výživné platit souvisela s tím, jak chápali rodinu a rodičovství a nakolik se pokládali za součást rodiny dítěte. Pokud po rozvodu /rozchodu postupně ubývalo kontaktu mezi dětmi a povinným rodičem, někteří cítili, že nemají důvod do předchozí rodiny investovat, protože již „neexistuje“. Situace se dále vyhrotila v okamžiku, kdy zakládali novou rodinu a měli další děti s dalším partnerem /partnerkou. V dotazech se ukazuje, že placení výživného úzce souvisí s kontakty s dětmi – rodičovství obsahuje obě tyto složky a jedna bez druhé aktérům nedává smysl. Pokud vezmeme většinový model, tak otcové ztrácejí motivaci platit na děti, jakmile s nimi nemají kontakt; matky mnohdy nestojí o kontakty dětí s otcem, který neplatí výživné, a dávají přednost „zrušení“ otcovství (symbolického – změnou jména, nebo faktického – adopcí novým partnerem). Střetává se zde biologická a sociální definice otcovství: pokud se otec jako otec nechová nebo nemůže chovat, pak biologický základ sám o sobě nestačí.

Část dotazů směřovaných na poradnu se týkala právě kontaktu dětí s rodičem, se kterým nežijí. Na jedné straně od rodičů majících dítě v péči – buďto se ptali, jak kontakt omezit, v případě, že měli pocit, že není v zájmu dítěte; nebo jak naopak druhého rodiče ke kontaktu přimět, když o něj nejeví zájem, nebo jak dítěti vysvětlit, proč se s druhým rodičem nevidá:

Je nějaká šance, jak ho donutit, aby za dítětem jezdil tak, jak má v dohodě (případně jsem ochotna se obrátit na soud), jelikož dle mého názoru je velmi důležitá role otce v životě dětí. (2017-10-18)

Případně se ptali ti, kdo neměli dítě v péči, jak se bránit, když jim druhý rodič nechce styk umožnit. Zajímavé je, že často byly autorem těchto dotazů nové partnerky otců, které tím jakoby zprostředkovaly svému partnerovi styk s jeho dítětem:

Rádi bychom vidali děti častěji, nyní to vychází 1x, když dobře tak 2x za měsíc na víkend. Tu starší jsme nyní neviděli i 6 týdnů. Výmluvou nebo omluvou bývají nemoci, nachlazení a pak se dovíme, že byli nakupovat, v zábavném parku atd. To asi bohužel bývá standardní, jak jsem si pročetla zkušenosti ostatních otců, ale dá se s tím něco dělat? (2018-11-08)

Máme se obrátit na OSPOD, nebo si má manžel nechat pokaždé při neúspěšném nevyzvednutí syna podepsat potvrzení proč a z jakého důvodu si ho nemohl vzít? Jde mi o to, že bychom s jeho synem chtěli také trávit čas. Další z věcí je ta, jestli nemůže na základě toho, že k nám syn nejedí exmanželka požádat o zvýšení výživného? (2018-01-19)

Ukazuje se selhání aktérů, kteří by měli situaci řešit – rodiče buďto vůbec nevěděli, kam se obrátit, případně měli negativní zkušenost:

Do současnosti bohužel všechny snahy ze strany soudu, OSPOD, Krizového centra prostřednictvím kolizních schůzek s psychologem selhaly a já svou dceru mohl krátce spatřit naposledy na podzim loňského roku na schůzce, kterou jsem sám inicioval v kanceláři OSPOD. (2017-03-06)

Styk je přitom, jak bylo řečeno, úzce provázán s placením výživného. S tím, jak se snižovala intenzita kontaktů mezi druhým rodičem a dítětem, se mnohdy snižovala i jeho ochota platit výživné:

Ze začátku jevil o malou zájem a brávil si ji aspoň po školce na 3 hod. 1–2krát v týdnu, ale časem začal jeho zájem opadat. Dokonce přestal platit výživné (to už řeším s právníčkou), nebere telefon, změnil si tel. číslo. (2018-09-11)

Neplacení výživného společně s absencí kontaktů vedlo pečující rodiče k tomu, že uvažovali o zrušení vazby mezi druhým rodičem a dítětem. Budťo usilovali o úplné zrušení legálního vztahu, tedy o „zrušení otcovství/mateřství“ či osvojení dítěte novým partnerem, nebo alespoň o symbolické zrušení vazby formou změny příjmení dítěte. Zpravidla nebyli informováni o právních náležitostech, proto se také obraceli na poradnu. Předpokládali, že pokud neexistují žádné rodičovské praktiky (zejména placení výživného, tedy finanční podpora, nebo vzájemné kontakty a společně trávený čas), tak je logické, že rodičovství nebude existovat ani symbolicky ani právně.

Starší dcera má 6,5roku a její biologicky otec na ni už přes dva roky neplatí výživné, nezajímá se o ni, prostě žádný kontakt. Tak jsme se rozhodli, že můj manžel, kterého dcera bere za svého tatínka a má ho moc rada, že by si ji osvojil. (2018-01-24)

Prosím, je možné změnit příjmení děti, když jejich otec o ně léta nejeví zájem od zplození a ani neplatí výživné, ačkoli výživné soud otci vyměřil? (2018-11-23)

Můžete mi poradit, prosím, jak postupovat, aby se nám podařilo změnit otce v rodném listě, když je to v zájmu dítěte? (2017-01-09)

Toto přesvědčení sdíleli do jisté míry i rodiče, kteří měli povinnost platit výživné a s dětmi se nestýkali. Objevovaly se dotazy, které ukazují, že byli ochotni zrušit právně rodičovský vztah, pokud to pro ně bude znamenat zbavení se povinnosti platit výživné; nebo se ptali, zda je možné zrušit povinnost platit výživné v případě, že je jim odpírána možnost kontaktu s dítětem:

Plánujeme svatbu a ráda bych příjmení změnila i dceři, která má s novým „tátou“ výborný vztah a začala mu říkat tati. Svého biologického otce v podstatě nezná. Otec dcery mi nechce dát souhlas ke změně. Napsal mi, že pokud by si chtěl můj partner dceru osvojit (aby se zbavil placení výživného), tak by s tím asi neměl problém, ale bez osvojení mi ho prostě nedá. (2018-02-01)

Snaha zrušit rodičovský vztah s druhým rodičem může být důsledkem snahy založit novou rodinu, která bude odpovídat představě fungující úplné rodiny (přítomnost obou rodičů odlišného pohlaví a dětí, přičemž rodiče jsou sezdání a všechny děti jsou biologické / nesou otcovo jméno). Předmětem dotazů byla totiž zpravidla situace, kdy se žena před svatbou ptala, jakým způsobem může její nový manžel osvojit její dítě, případně zda je možné dítěti změnit jméno. Může být ale také důsledkem situace násilí, psychického či fyzického týrání, kdy si žena přeje ukončit jakékoliv vztahy s mužem, kterého vnímá jako hrozbu pro sebe a pro své děti, a o výživné raději nestojí nebo také ví, že se jí stejně ho nepodaří získat:

Je agresivní, jelikož hodně pije a pak mi nadává, vyhrožuje, že mě připraví o syna apod. Napadl mého kamaráda, který má doživotní následky, jelikož si myslel, že jsme spolu něco měli. (...) Myslíte, že mám u soudu šanci, aby mu styk zakázali? Nebo co udělat proto, aby mu styk zakázali. Nechci po něm výživné, nechci nic. Jen chci, aby nebyl v RL a nevídal ho. (2018-09-22)

Z řady dotazů byla patrná představa, že otcovství je do určité míry dobrovolné – v extrémním případě, pokud žena má možnost rozhodnout se pro interrupci, případně do jaké míry vpustí otce dítěte do svého života, muži (a jejich nové partnerky) zase měli představu, že pokud se rozhodnou s dítětem nestýkat ani na něj neplatit, tak je možné jejich otcovství zrušit:

Paní, s kterou má dítě, ho uhání, aby byl přítel zapsán v synově rodném listu. (I když přítel o něj nemá zájem, protože paní si dítě CHTĚLA i přes svůj vyšší věk nechat). Chci se touto cestou zeptat, MUSÍ se nechat zapsat do rodného listu? I když nemá zájem o dítě? (2017-02-03)

Představa o dobrovolnosti rodičovství se ale týkala i matek. Fakt, že i matka má povinnost platit výživné, když s dítětem nežije, totiž odporuje sociálně sdíleným představám o mateřství a otcovství a genderovému rozdělení rolí na matku-pečovatelku a otce-živitele.

Bývalá žena se mnou nekomunikuje, pokud nenapíšu já jí. Takže operovala i tím, že proč má platit na dceru, když ji nevidí. (2018-07-17)

Dobrý den chci se zeptat, zda se můžu nechat zbavit rodičovských práv. Mám dceru, ale nemám ji v péči a vůbec s ní nejsem ve styku. Platím výživné. Chtěla bych vědět, kdo o to musí požádat. Děkuji za odpověď. (2018-09-20)

Pro matky bylo obtížné přijmout obrácenou situaci, a sice kdy nemají dítě v péči a mají povinnost platit výživné; to, že s dítětem nežijí, již vnímaly jako dostatečnou „sankci“, a placení výživného narušovalo jejich představu o „správném“ rozdělení genderových rolí.

Je nějak právně ošetřitelné, že i kdyby syna zmanipuloval a on se k němu odstěhoval, nebude po mně žádat žádné výživné? Lze ustanovit například, že u koho budou děti, ten se o ně bude starat... Nedovedu si představit, že mi vezme obě děti a já jim ještě budu muset platit, aby se měli líp. (2017-08-13)

Celkově znění dotazů ukazuje na nejednoznačnost a prolínání různých vrstev rodičovství: biologického, sociálního a legálního; v našem právním řádu hraje prim rodičovství biologické (založené na genetickém příbuzenství), což ale mnohdy odporuje „zdravému rozumu“ (tzv. common sense) a zkušenostem lidí.

5. Neinformovanost a nedostupnost relevantních informací

Značnou část dotazů tvořily otázky po správném postupu při jednání s úřady, zejména se soudy. Rodiče se na Aperiio obraceli jako na první místo, jakmile chtěli řešit změnu v uspořádání výchovy nebo určení či změnu výše výživného. Snažili se zjistit, jaký formulář vyplnit, jak formulovat žádost či žalobu, a zda musí využít služeb právního zástupce, nebo zvládnou záležitost vyřídit sami. Často se také ptali, jakou mají šanci na úspěch v případném sporu.

Chtěla bych se Vás zeptat, jakou cestou mohu požádat o zvýšení výživného, které bylo na-
posledy stanoveno soudně před 18lety. Jestli je potřeba právníka, nebo bude stačit pouze
zaslat. Případně jaké dokumenty je k tomuto požadavku doložit. (2018-05-06)

Je vhodné dát otce k soudu za neplnění si řádně svých povinností (...)? Myslíte prosím, že
mohu vyhrát? Případně zda budu hradit soudní výlohy? (2018-08-05)

Do určité míry to svědčí o tom, že informace o právech a povinnostech rodičů a o pravidlech soud-
ního procesu nejsou veřejnosti dostatečně komunikována, případně se to děje jazykem, kterému
rodiče nerozumí, či kanály, ke kterým se nedostanou. To se týká hlavně neznalosti ohledně práv při
žádosti a stanovování výživného – rodiče nevěděli, jakou cestou o výživné žádat, ani že mají v přípa-
dě péče o dítě do tří let nárok i na výživné pro sebe, a naopak že „vína“ na rozvodu nezakládá zvlášť-
ní nárok na extra výživné jako odškodnění. O tomto by je měl informovat Odbor sociálně-právní
ochrany dítěte, ne vždy tomu tak je a ne všichni rodiče se na něj obraceli.

Tenkrát mi žádost pomohla napsat paní na Ospotu, tentokrát mě poslala (pryč), takže bych
potřebovala najít minimálně alespoň kontakt na nějakou právní poradnu, kde by mi byli
schopni pomoci sepsat všechny ty pro mě záludné, ale potřebné papíry. (2018-04-20)

OSPOD např. nebyl schopen poradit s žádostí o výživné na neprovdanou matku v době těhotenství
a tyto informace ženy postrádaly a nebyly schopny samy sepsat žádost, zároveň netušily, kam se
obrátit o pomoc:

Bohužel na OSPOD mi paní řekly, že ony to nedělají. A dá se alespoň rámcově odhadnout, kolik
se takové výživné na matku může pohybovat? Neznám nikoho ve svém okolí s takovou zkušenos-
tí, bývalý přítel nevydělává málo, ale já nemám absolutně žádnou představu (...). (2017-06-10)

Poradna funguje nízkoprahově, tedy anonymně, a zároveň zdarma. Pro řadu tázajících byly jakékoliv
náklady nepřekonatelným problémem, protože neměli ani korunu nazbyt; ať už se jedná o náklady
spojené se zaplacením právního zastupování, nebo s podáním exekuce na plat bývalého partnera:

Dobrý den, Ospotem mi bylo doporučeno zbavit otce rodičovské odpovědnosti, ale nemám
finance na sepsání návrhu. (...) poradíte prosím jak návrh sepsat? Konzultovala jsem to
s právníkem a sepsání návrhu 2500 Kč za hodinu a tvrdit to bude cca 4–5 hod a na to opravdu
finance nemám. (2018-11-22)

Anonymita byla zase zásadní pro ženy, které se obávaly stigmatizace, reakce úřadů, pokud by o in-
formace a pomoc žádaly neanonymně, nebo reakce otce dítěte, pokud byly vystaveny psychickému
či fyzickému týrání z jeho strany:

Brzy budu muset žádat o podporu v hmotné nouzi a vím, že na sociálce na mě budou vyzvídat, proč otec dítěte není zapsaný v RL a tlačít mě do toho, abych ho tam nechala zapsat. Nepřeji si, aby byl otec dítěte v RL zapsaný - měl by tím pádem na dítě práva (takto je nemá) a psychicky by mě doslova zničil. (2017-09-12)

Jak je patrné i z předchozího oddílu, matky a otcové neměli ani jasné představy o tom, jak funguje právní institut rodičovství, a že otcovství (i mateřství) není „dobrovolné“:

Dobrá večer, chtěla bych se zeptat, zda je možné, pokud s tím oba rodiče souhlasí, vymazat otce z rodného listu dítěte. Otec uvedl, že je to z vážných zdravotních příčin, na výživném i dalších náležitostech jsme dohodnuti. (2017-11-11)

Jak bylo již řečeno výše, poměrně značná část dotazů se výživného týkala jen okrajově, ale zaměřovala se na téma nároku na sociální dávky. Jednalo se o případy, kdy výživné nebylo druhým rodičem placeno, případně nebylo ani určeno, nebo bylo zřejmé, že platit nemůže a nebude. Témata výživného a sociálních dávek jsou tak úzce propojena. Výše výživného ovlivňuje nárok na některé dávky, jelikož se započítává do příjmu domácnosti; zároveň bylo patrné očekávání tazajících, že nedostačující (žádné, příliš nízké či neplacené) výživné bude nějak suplováno systémem sociální podpory.

(...) ráda bych se zeptala, na jaké dávky mám nárok. Bydlím dočasně u kamarádky, ale budu se muset od ní odstěhovat. Pobírám rodičovský příspěvek 3800 Kč a přídavky cca 1100 Kč na dvě děti (2 roky a 6 let). Pobírám i dávky hmotné nouze cca 5000 Kč, v dávce je zahrnuta dieta bezlepková a laktóza. Otec je uveden jen u starší, u mladší uveden není. Výživné neplatí, nebylo mu stanoveno soudně. (2018-01-09)

Na poradnu se obracely i ženy, které nemají vůbec žádné zajištění (práci, bydlení, otce dítěte ani vlastní rodinu), jsou těhotné a zjišťují, na co mají v systému sociální podpory nárok.

Vím, že jsem mladá a většina přátel tvrdí, že interrupce by byl nejlepší a nejjednodušší způsob jak tuhle situaci vyřešit. Ale já potrat beru až jako poslední možnost. (...) Mám nárok na nějaký byt, kde bych mohla své dítě vychovávat? Dostanu finanční příspěvky nebo mateřskou, když nemám odpracovaný potřebný čas? (2018-03-12)

Lze tedy shrnout, že rodiče obracející se na poradnu neměli mnohdy dostatečné informace o fungování porozvodového /porozchodového uspořádání, soudů a dalších úřadů, a obecně i instituce rodičovství jako takové. Je to do jisté míry logické, jelikož dokud nedojde k rozpadu partnerství (či narození dítěte mimo partnerství), nemají důvod si tyto informace zjišťovat. Svým způsobem zde kontraproduktivně funguje konzervativně laděný veřejný a politický diskurz, podle kterého „matky samoživitelky žijí z dávek“ – matky i otcové v obtížné ekonomické situaci předpokládali, že na tyto dávky budou mít nárok a o jejich děti se stát postará. Pečující rodiče se pak nečekaně dostávali do ekonomicky neřešitelných situací a rodiče, kteří neměli děti v péči, nebyli ochotni platit takové výživné, které by skutečně pokrylo potřeby dětí.

6. Výživné v případě dospělého dítěte

Další úzké místo představovalo stanovování a vymáhání výživného na dítě, které se stalo plnoletým, ale ještě se připravuje na budoucí povolání. Nárok na výživné přechází z rodiče na dítě samotné. To přináší nové situace: dítě bylo např. nuceno soudit se se svým rodičem, se kterým mělo do nynějšíka dobrý vztah, nebo se naopak nespokojilo s nízkým výživným, které matce „stačilo“ (protože třeba nechtěla vyhrocovat konflikt s bývalým partnerem), a požadovalo jeho zvýšení. Případně se dospělé dítě rozhodlo odstěhovat od rodiče, který je měl dosud v péči, a vyžadovalo výživné od obou rodičů. Pro pečujícího rodiče (nejčastěji matku) to může být obtížná situace, jelikož se dostává do situace toho, kdo má platit výživné, namísto toho, komu je placeno, přičemž náklady její domácnosti se až tak výrazně odstěhováním dítěte nesníží.

Můj dotaz zní, jsem i já povinná jí platit výživné, které po mě vyžaduje ve stejné výši jako od otce? Nikdo ji nikam nevyháněl, u otce bydlet nechce, nesouhlasím s tím, abych ji dotovala v jejích rozmarech, vždy bylo o ni řádně postaráno. (2018-01-29)

Někdy zase děti chápaly výživné po 18. narozeninách jako své peníze a nechtěly je využívat na běžné náklady domácnosti:

...syn si myslí, že mu budeme oba posílat peníze na účet a on si je bude všechny nechávat jako jeho kapesné a na domácnost, stravu a další své potřeby nebude nic přispívat. (2017-12-15)

Dotazy vyjevují problémy ve vztazích mezi dospělými dětmi a jejich rodiči; objevovaly se situace, kdy děti odešly z domova, protože byly rodiči týrány, a ocitly se bez prostředků (např. matka výživné nejenže neplatila, ale nechávala si i peníze, které dostávala na dítě od otce (2018-08-27)); nebo naopak situace, kdy děti využívaly možnosti prodlužovat studium a co nejdéle získávat výživné:

Manželova dcera ve svých skoro 21 letech studuje stále na střední škole (vystřídala už tři) a je po 6 letech středoškolského studia na škole s maturitou potřetí ve třetím ročníku. Odstěhovala se od nás a komunikace s ní je velmi složitá. Jak má manžel řešit vyživovací povinnost vůči ní, když studium evidentně nikam nevede, tj. řádně se nepřipravuje na budoucí povolání? (2017-02-13)

Povinnosti a nároky všech zúčastněných poté, co dítě dosáhne plnoletosti, jsou tedy poměrně nejasné, a pokud jejich vztahy nebyly ideální, představovala nutnost redefinice výživného zdroj konfliktů.

7. Výživné v případě střídavé péče

Střídavá péče, tedy uspořádání, kdy jsou děti střídavě několik dní (zpravidla týden, ale někdy i měsíc) u jednoho a u druhého rodiče, představuje poměrně novou a specifickou situaci z hlediska stanovení výživného.

Například pokud se příjmy obou rodičů příliš neliší, mohou si platit výživné „vzájemně“ ve stejné či podobné hodnotě, takže prakticky nemusí docházet k žádným finančním transferům. To představuje problém v případě, kdy jeden z rodičů (či oba) žádají o sociální dávky – výživné od druhého rodiče se mu započítává do příjmu, ačkoliv ho ve skutečnosti nedostává.

(...) žiji s 15-letým synem, na kterého bylo otci stanoveno platit výživné 2.600 Kč, on naopak žije s naším 18-letým synem a mně bylo stanoveno výživné 3.000 Kč. S otcem dětí máme ověřenou dohodu, že mu budu měsíčně posílat rozdíl těch 400 Kč. Na úřadě při podání žádosti o příspěvek na bydlení mně ale řekli, že do mých příjmů se částka 2.600 Kč započítá, ale moji částku 3.000 Kč prý nijak uplatnit nemůžu, prý se to k nákladům na bydlení nevztahuje. Ale já přece těch 2.600 Kč nikde nedostávám, naopak 400 Kč platím (2018-07-20).

Celkově byla situace pro rodiče v případě střídavé péče nejasná – nevěděli, kdo má platit nadstandardní výdaje, kdo si může uplatnit slevu na dani na děti apod. Objevily se případy, kdy druhý z rodičů usiloval o střídavou péči, aby nemusel platit výživné; případně chtěl platit výživné jen za poměrnou část doby, kterou děti tráví s ním:

(...) máme děti ve střídavé péči, ale nerovnoměrně: jsou 9 dní ze 14 u mě a 5 u bývalého manžela. (...) Ale už po několikáté přišel s tím, že odted' už dál nic platit nebude, protože když platil doted' polovinu, ale děti má jen 5 dní z 14, tak má předplaceno. Prosím poradte jak to je – jestli má platit 5/14 všech plateb na děti? (2018-04-20)

Střídavá péče byla někdy využívána jako hrozba v rámci porozvodového konfliktu:

Vyhrožuje, že mi malou vezme nebo bude usilovat aspoň o střídavou péči (2017-01-12).

Specifická situace nastala, když po letech, kdy dobře fungovala, přestala střídavá péče vyhovovat, a děti trávily stále více času s jedním z rodičů; ten pak přirozeně nesl větší díl nákladů. Přitom ale nebylo stanoveno výživné, a druhý rodič se placení vyšší částky mohl bránit, zvlášť pokud omezení času s dětmi nevyplývalo z jeho vůle.

Dcera byla vždy týden a týden u obou. Akorát teď nastala situace, že už 3 roky bydlím s dcerou u svého otce v jiném městě a už se tak s ex nestýká. On má další dítě a oženil se. Proto bych chtěla zažádat o svěření do své péče a o alimenty. (...) a když jsem po něm chtěla, ať mi něco přispěje tak mi řekl, že mi dá peníze jen přes soud. Anebo že nemá. (2017-12-06)

Shrnutí

Tato zpráva představila výsledky analýzy dotazů týkajících se výživného po rozchodu rodičovského páru, zaslaných on-line právní poradně Aperio v letech 2017 a 2018. Analyzováno bylo celkem 256 dotazů s cílem identifikovat hlavní témata, která činí rodičům potíže, postupy, které rodiče volí a jejich výsledky. Analýza odhalila několik problematických bodů či úzkých míst. Jedná se o situace, ve kterých panují nejasná pravidla, nejsou dané postupy, které by pomohly situace vyřešit a které mohou vést ke zhoršení postavení sólo rodičů:

1. Neformální dohoda mezi bývalými partnery a její nerespektování: schopnost dohodnout se bez zásahu soudu je zpravidla pokládána za pozitivum, dotazy ale vyjevují rizika neformální dohody, zejména její nevymahatelnost a možné „krátké trvání“. V průběhu rozchodu se rodiče dohodnou na určitém uspořádání péče o děti, výživného či dělení majetku, to ale jednomu nebo druhému v průběhu času může přestat vyhovovat. Případně není dohoda již od samého počátku jedním či oběma rodiči dodržována. Oba bývalí partneři nemusí mít stejně silnou vyjednávací či mocenskou pozici, dohoda může být uzavřena pod nátlakem, může být přítomno i psychické i fyzické násilí či výhrůžky. Poradna může informovat rodiče o jejich právech a posílit tak jejich pozici ve vyjednávání dohody, případně poradit, jak dohodu formalizovat a nastavit sankce pro případ jejího nedodržování. Může také rodičům doporučit odborníky, kteří jim pomohou dohodu sestavit k oboustranné spokojenosti.
2. Dluhy, exekuce a faktická neschopnost platit výživné. Určování, placení a vymáhání výživného je problematické v situacích, kdy povinný rodič nemá dostatečné nebo vůbec žádné příjmy. Výživné je určeno příliš nízké a rodič, který má děti v péči, musí vyjít jen se svými (zpravidla také nízkými) příjmy. Kvůli tomu se může dostat do dluhů, pokud si musí půjčovat i na základní potřeby. Na druhé straně, pokud povinný rodič nemá dostatečné příjmy na placení výživného, vzniká mu dluh na výživném, případně se zadlužuje jinde, aby mohl výživné platit. V případě nedostatečných zdrojů u obou rodičů hraje klíčovou roli stát a jeho sociální síť, ve které poradna pomáhá rodičům se orientovat.
3. Stanovení výše výživného a určování majetkových poměrů rodiče. Příjmy jsou nejasné zejména u osob samostatně výdělečně činných, ale i v případech, kdy povinný rodič pracuje v rámci šedé ekonomiky, část příjmu „dostává na ruku“, nebo nepracuje a žije z úspor. Soud by měl brát v úvahu skutečné příjmy a majetek druhého rodiče, rodiče ale nevědí, jaké existují možnosti jejich zjišťování a co by měli od soudu vyžadovat. Specifický problém představuje situace rekonstituovaných rodin – rodiče si nejsou jisti tím, zda a jak se mění výše výživného, pokud se jednomu z nich narodí další dítě v jiném partnerství, či zda se příjmy nového partnera započítávají při stanovení výživného.
4. Omezení či ztráta kontaktů rodiče s dítětem. Pokud po rozvodu /rozchodu postupně ubývá kontaktu mezi dětmi a povinným rodičem, nebo pečující rodič kontaktu brání, může povinný rodič cítit, že nemá důvod do předchozí rodiny investovat. Situace se může dále vyhroutit v okamžiku, kdy zakládá novou rodinu a má další děti s dalším partnerem /partnerkou. V dotazech se ukázalo, že placení výživného úzce souvisí s kontakty s dětmi. Neplacení výživného společně s absencí kontaktů vede pečující rodiče k tomu, že uvažují o zrušení vazby mezi druhým

rodičem a dítětem. Zpravidla nejsou informováni o právních náležitostech. Z řady dotazů byla patrná mylná představa, že otcovství i mateřství je do určité míry dobrovolné - pokud se rodič s dítětem nestýká ani na něj neplatí, domnívají se, že musí být možné rodičovství zrušit.

5. Neinformovanost a nedostupnost relevantních informací. Značnou část dotazů tvořily otázky po správném postupu při jednání s úřady, zejména se soudy. Do určité míry to svědčí o tom, že informace o právech a povinnostech rodičů a o pravidlech soudního procesu nejsou veřejnosti dostatečně komunikována, případně se to děje jazykem, kterému rodiče nerozumí, či kanály, ke kterým se nedostanou.
6. Výživné v případě dospělého dítěte. Další úzké místo představuje stanovování a vymáhání výživného na dítě, které se stalo plnoletým, ale ještě se připravuje na budoucí povolání. Nárok na výživné přechází z rodiče na dítě samotné, což přináší nové situace. Dotazy vyjevují problémy ve vztazích mezi dospělými dětmi a jejich rodiči, a nutnost redefinice výživného představuje zdroj konfliktů.
7. Výživné v případě střídavé péče. Střídavá péče je stále ještě poměrně novým institutem a panují kolem ní nejasné představy a pravidla, zejména co se týče určování a placení výživného rodiči sobě navzájem a změn, ke kterým dochází v průběhu času a dospívání dítěte.

Literatura

Hašková, H., Dudová, R., & Křížková, A. (2015). Ekonomické dopady mateřství: co znamená odpovědnost za péči o dítě/děti pro ženy z hlediska jejich pracovního uplatnění a ekonomického postavení? Praha: Sociologický ústav.

Höhne, S., Kuchařová, V., & Palonciová, J. (2016). Rodiny s dětmi v České republice. Sociodemografická struktura, finanční a materiální podmínky. Praha: VÚPSV.

Kuchařová, V. a kol. (2017). Zpráva o rodině. Praha: VÚPSV.

Kuchařová, V., Palonciová, J., & Janurová, K. (2016). Zabezpečení životních podmínek dětí v rodinách. Praha: VÚPSV.

RSF (2016). Rodiny ve střední fázi rodinného cyklu. Výběrové šetření. Praha: VÚPSV.

Sirovátka, T., Šimíková, I., Jahoda, R., & Godarová, J. (2015). Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti. Praha: VÚPSV.

Šťastná, A. (2009). „Neúplné rodiny – žena jako zaměstnankyně nebo pečovatelka? Možnosti rodin a přístupy rodinných politik.“ Pp. 143–51 in XXXIX. Demografická konference České demografické společnosti. Český Statistický Úřad, Česká Demografická Společnost.

Projekt byl realizován za finanční podpory
Úřadu vlády České republiky.

Přehled BEZPLATNÝCH služeb APERIA pro rozcházející se rodiče:

- Poradenství právní a psychologické
- webové, telefonické a osobní
- Krizová telefonická linka pro mámy a táty
- pro rozcházející se rodiče - **739 416 408**
- Podpůrný program pro rozcházející se rodiče s dětmi
- Vzdělávací program „Naberte dech“ pro rodiče pečující
o člena rodiny s duševními problémy*
- Mentoring pro rodiče
- Průvodce zákony pro rodiče

Odborníkům nabízíme v oblasti rodičovství a mateřství:

- Vzdělávání
- Konference
- Analýzy
- Aktuální informace

www.aperio.cz

Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, z.s.
www.aperio.cz

Praha 2019